

HISTORICKÁ PRAHA JE MĚSTO, kde se spojili dva činitelé: krajina a člověk. Je určena krajinou. Je tu Vltava, jsou tu vršky, které vytvářejí patetickou gradaci, a s touto přírodou souzní všechno, co do této krajiny postavil člověk. Není místo v Evropě a snad ani jinde, kde by krajina tak vstupovala do samého středu města. Je to prostě hodnota, která je jediná na světě. Přijde-li člověk do Prahy v turistické sezóně, vidí užaslé oči cizinců, kteří obdivují neopakovatelnou zvláštnost Prahy.

Svět se mění. Mění se lidé, mění se život člověka, ale jsou hodnoty, které jsou takřka neměnné. A takovou hodnotou je Praha, město, které nemá obdoby. Přesto však Praha

Živá krása staré Prahy

ZDISLAV BUŘÍVAL

není mrtvá relikvie; stále žije a bude žít. Musí se rozvíjet a současně být uchovávána jako klenot kultury národní i světové. A zde mají velké poslání památkáři i ochranáři přírody a krajiny. Náš boj je často bojem o maličkosti: o vzrostlý strom, o stodolu, o zapomenutou starožitnost, neboť právě v nich je zaklet kousek ducha minulosti. Žijeme v tomto prostoru víc než tisíc let. Česká kultura by nebyla na té výši, na které ji dnes nalézáme, kdyby nebylo všech předešlých období; protože socialistický stát je dědicem a pokračovatelem nejpokrokovějších tradic naší minulosti, výslednicí ušlechtilých snah a třídních zápasů, musí čerpat z tohoto odkazu a jako oko v hlavě jej střežit a ochraňovat památky na něj.

U vědomí této skutečnosti vynakládá socialistický stát na zachování a obnovu kulturních památek u nás značné částky. Jen v Praze bylo za posledních pět let vydáno na tyto účely zhruba 500 miliónů Kčs.

Významná úloha strážců kulturních a přírodních hodnot připadá orgánům státní památkové péče a ochrany přírody, zřízených podle zákonů č. 22/1958 Sb. a č. 40/1956 Sb., jmenovitě Pražskému středisku státní památkové péče a ochrany přírody na území celé Prahy.

Činnost těchto orgánů se v r. 1969 tak jako každoročně rozvíjela několika hlavními směry. Předně to byla vlastní ochrana kulturních památek a péče o ně. Souvisel s tím odborný památkový dozor na jednotlivých stavbách chráněných podle zákona a sledování restaurátorských prací děl malířských a sochařských. Dalším úkolem bylo i sledování investičních záměrů, posuzování návrhů na využití památkových objektů a prosazování jejich regenerace. Patřilo sem i rozsáhlé projednávání projekcí přípravy památkových akcí a podíl na řešení urbanistických problémů, pokud se dotýkaly zájmů státní památkové péče. Rozsah těchto prací v r. 1969 potvrzuje objem vydaných fi-

nančních částek, který vysoko přesáhl 120 miliónů Kčs, kromě dalších 25 miliónů Kčs, které byly vydány na restaurátorské práce.

Odborný dozor na stavebních akcích památkového charakteru je třeba považovat za nejnáročnější a nejzávažnější úkol pracovníků odboru památkové péče Pražského střediska. Vždyť nedodržování schválených projekčních podkladů a předepsaných technologických postupů může způsobit neodčinitelné škody a kulturní ztráty. Při provádění stavebních prací se velmi často objeví nové, dosud neznámé památkové hodnoty. Památkový dozor provedlo Středisko jednak při opravách historických fasád u 80 domů a 17 pražských kostelů, jednak na rozsáhlejších stavebních akcích, které měly charakter regenerace. Náročnost této práce prokazuje počet 194 významnějších akcí tohoto typu. Hloubkový stavebně historický průzkum byl prováděn na více než 20 domech, popř. blocích domů. Sledování výše uvedených akcí představovalo soustavnou práci, předpokládalo podrobnou znalost objektů, stavebně historické a uměleckohistorické vyhodnocení konstrukcí, prostorů, architektonických článků, výtvarné výzdoby a urbanistických souvislostí.

Zvláště závažným úkolem, který je nutno považovat za aktivní složku naší činnosti, je prosazování regenerace památkových objektů ohrožených statickým narušením nebo z jiných důvodů. Avšak výsledky této činnosti měly v r. 1969 úspěch jen výjimečně. Psali jsme již o tom, že bez mnoha intervencí u nejvyšších městských orgánů by nezačaly stavební práce na vzácném domě čp. 156/I v Husově ulici, který byl již mnoho let podepřen, aby neohrožoval bezpečnost chodců. Další intervencí bylo třeba k obnovenému zahájení stavebních prací, které byly přerušeny na domě čp. 780/I v Řásnovce. Objekt patří k typické zástavbě Anežsko-haštalské čtvrti a rekonstruuje se pro umělecké dílny. Důvodem přerušování této stavební akce byla potřeba stavební kapacity pro společenské zájmy.

V roce 1969 se rovněž podařilo prosadit definitivní řešení ochrany domu čp. 425/III na Újezdě, které vázne na dořešení komplikovaných majetkoprávních vztahů. Stejně tak obtížným problémem byla záchrana objektů v tzv. Myší díře pod Bruskou. Místo v celé skupině domů probíhaly stavební práce jen v jednom objektu, který byl dokončen v r. 1971. Nepodařilo se také zajistit dislokační příslib a v důsledku toho získat vhodného uživatele pro dům čp. 291/I, tzv. Malý konvikt. Nerealizovány zůstaly záměry na využití překrásné usedlosti Cibulka a jejího parku v Košířích.

Za velký úspěch je třeba považovat získání investora pro rekonstrukci objektů Novotného lávky. O využití tohoto vzácného seskupení bývalých Staroměstských mlýnů, jimž vévodí vodárenská věž a půvabná architektura Smetanova muzea od architekta Antonína Wiehla, bylo mnoho diskusí. Četné návrhy se nerealizovaly pro přílišnou obtížnost a náročnost uvažované rekonstrukce. Řada zájemců se zalekla vysokých finančních nákladů. Obnova tohoto areálu je vskutku náročná, ale také mimořádně záslužná. Vyžaduje nejen velkorysý a citlivý přístup, ale i značné finanční prostředky. A to není v silách každého investora.

Vpravdě historického úkolu se ujal Institut poradenství Československého komitétu pro vědecké řízení. Tato organizace zamýšlí rekonstruovat tyto objekty pro zřízení společenskovědního centra racionalisace řízení a správy. Počítá se s možností exkluzivního pohostění a ubytování účastníků, i zahraničních. Pro financování rehabilitace

Staroměstská mostecká věž Karlova mostu (snímek J. Janatková)

dosavadních objektů se sdružily význačné organizace společenské i výrobní. Náklad na rekonstrukci je aproximativně odhadnut na Kčs 120 000 000.

Rekonstrukce areálu Staroměstských mlýnů je rozdělena do tří etap a s dokončením poslední stavby se počítá v roce 1979.

Podle průzkumu a zjištěných informací neexistuje nejen v ČSSR, ale ani v celé Evropě zařízení, které by umožnilo vědeckým pracovníkům, průmyslovým a obchodním představitelům navazovat potřebné kontakty se svými partnery. Atraktivnost tohoto zařízení se mnohonásobně zvyšuje výjimečnou polohou tohoto koutu Prahy, zvláště pro jedinečný dojem z hradčanského panorámatu.

Dále se vyjasnila situace domu čp. 159/II v Opatovické ulici, který převzal k rekonstrukci pro bytové účely Obvodní podnik bytového hospodářství v Praze 1. Po delších jednáních bylo též dohodnuto výhledové řešení na nové využití statku čp. 7 v Tróji, a to za přímé účasti Obvodního národního výboru v Praze 7.

Marně jsme však prosazovali zahájení generální opravy Týnského kostela. Tento kostel je součástí areálu národních kulturních památek na Staroměstském náměstí. Jeho fasády, zejména kamenické články, jsou vážně narušeny. Podle usnesení rady Národního výboru hlavního města Prahy měla být zahájena generální oprava s termínem ukončení v r. 1970. Zůstalo však jen při přípravných a projekčních pracích, protože se nepodařilo dosáhnout odstranění rozporů mezi generálním projektantem Státním ústavem pro rekonstrukci památkových měst a objektů a generálním dodavatelem Pražským stavebním podnikem v názoru na stavbu lešení, bez něhož nelze vypracovat vlastní prováděcí projekt. Při dalším projednávání se znovu projevíly koordinační nedostatky zejména ve vztahu k obnově domů čp. 603/I a 604/I na Staroměstském náměstí. Ačkoliv jak u opravy Týnského kostela, tak u obnovy obou domů je generální projektant a generální dodavatel týž, vznikají další potíže s časovým sladěním uvedených akcí, které navzájem kolidují, a bude je nutno konečně už řešit společně. Další závažnou otázkou je záchrana severního portálu Týnského kostela, u něhož bude nutno rozhodnout, zda se bude pokračovat v postupných dílčích výměnách originálních částí za kopie, nebo zda bude vyměněn za kopii jako celek. To souvisí s vybudováním uspokojující nové budovy lapidária, kterou by výhledově mělo plánovat Národní muzeum.

Ze závažnějších případů nového využití památkových objektů bych rád uvedl jen některé: Jde především o požadavek nové výstavby na zahradě paláce čp. 890/II v Panské ulici, kde sídlí Československý svaz žen. Žádost byla zamítnuta, protože novostavba zejména svou výškou by rozrušila urbanistické vztahy jak k budově paláce a jeho zahradě, tak zejména k Nekázance, která je pozůstatkem původní uliční sítě Karlova Nového Města. Dále byly projednávány nové návrhy na využití Obecního domu, problémy spojené s dočasným využitím Betlémské kaple, zvláště bývalého Domu kazatelů pro výstavní účely, návrhy na využití Jindřišské věže pro klubové účely (nelze realizovat z hygienických důvodů). Úspěšně bylo vyřešeno využití domu čp. 605/I na Staroměstském náměstí pro kulturní a společenské účely na základě vzájemné dohody památkových orgánů Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů a Obvodního národního výboru v Praze 1.

Zvláštním a velice ožehavým problémem bylo i začlenění moderní architektury zamýšlené nebo projektované v historickém prostředí. Nepochopení pro charakter místa

Zahrada Valdštejnského paláce (snímek J. Janatkové)

pokračovalo. Nedbá se povahy terénu, není uplatňován jemný reliéf půdy, necítí se poměrnost a závaznost vrstvení a výšek přirozených teras. Stále se nechápe, že Praha je svou povahou město kamenné s předurčenými výškami, že není možno v ní postavit kdekoliv cokoliv. V předvečer svých 85. narozenin připomněl znovu profesor V. V. Štech na adresu tvůrců: „Monumentalita neznamená obrovitost, nýbrž poměr, vztah výšek a hmot k celku města, pochopení, dotvoření a formaci vztahů, poměrnost hmot a prostor i gradaci účinků, ony vlastnosti, jež vznikaly kdysi z přirozeného rytmu života rozvíjeného úměrně a nenásilně z proudění dob, které citlivě, velee a organicky postupně budovaly město, dotvářely jeho život s pochopením a citem pro povahu místa. Tyto vlastnosti se ztrácely ve vztahu ke kořistnictví kapitalismu 19. stol., jak je patrné, srovnáme-li rozvrstvení a gradaci malostranského a hradčanského svahu s neladem a přeplněním žebříkovitých ulic proletářského Žižkova i dalších předměstí. Dnešní architekti, kteří budují hlavní město státu, formují a vyjadřují jeho život, měli by dbát

útvary, zvláštního terénu a skladu základních útvarů, prostor a výšek i rytmu hromadného života, a nezapomínat, že zasahují svými příčinkami v ustálenou harmonii, již nesmějí rozrušovat ani nové hmoty, ani nové materiály. Protože Praha je město kamenné, její pathos vytvářela staletí a velcí tvůrci, kteří chápali jedinečnou povahu místa, jež předurčovalo a dále určuje jeho vnitřní děje.“

S těmi otázkami souvisely návrhy na novostavbu na parcele domu čp. 1028/I ve Štupartské ulici, návrhy na vybudování obchodního domu v Žitné ulici, na severním i jižním nároží Karlova náměstí, návrh na vybudování tělovýchovného zařízení na nároží Karlova náměstí a Resslovy ulice atd.

Zabývali jsme se výsledky soutěže na budovu Ústřední celní správy v Petrské ulici, studií na hotel Balnea v areálu Řásnovky, výsledky soutěže na obchodní dům v proluce Kotva na náměstí Republiky, projektem na budovu Mezinárodní organizace novinářů v Nekázance, problémy s vybudováním obchodních domů ve Vodičkově ulici a také novou výstavbou bytových jednotek ve Starém Břevnově, kde investor bude po našem zásahu respektovat původní břevnovskou náves.

Zabývali jsme se též širšími urbanistickými problémy, z nichž za nejzávažnější je třeba považovat záměr vybudovat fakultní nemocnici v oblasti Nového Města vymezené Karlovým náměstím, Karlovem, Sokolskou ulicí a ulicí Na Slupi. Dosáhli jsme, že bylo zadáno vypracování nové studie, která vychází z možností poskytovaných daným územím, přičemž jsme spolu s Útvarem hlavního architekta města Prahy hájili i nadále názor, že umístění fakultní nemocnice v tak náročném rozsahu je v tomto terénu nevhodné a že areál lze plně využít pro méně náročné zdravotnické zařízení města.

V r. 1969 jsme rovněž jednali o politickohospodářských a technických zásadách revize směrného územního plánu a o návrzích na pražskou městskou aglomeraci. Zvláště pozorně jsme studovali podrobný územní plán Hradčan. Zpracovali jsme stanovisko památkové péče k urbanistickému řešení staré Ruzyně a vyjadřovali jsme se k řadě dalších územních podkladů i studií na novou zástavbu v okrajových obvodech. Kategoricky jsme zamítli návrh na vybudování 200 m vysokého komína v holešovické elektrárně.

K problémům nejzávažnějším patří v Praze způsob vytápění objektů. Oddalování jeho řešení nese s sebou další negativní důsledky. Zvyšuje se zavádění individuálních kamen WAW, které se velmi negativně projevuje zejména na fasádách památkových, ale i nepamátkových domů. Prorážení odvětrávacích a nasávacích otvorů znehodnocuje uliční interiéry v historickém jádru Prahy, ale i v moderních čtvrtích, jako jsou Vinohrady a Dejvice. Agenda spojená s posuzováním žádostí o povolení kamen WAW byla v r. 1969 nejnáročnější nejen pro velký počet, ale s ohledem na četné sociální případy i psychicky. Tento problém musíme řešit společně s orgány výstavby hlavního města Prahy a SÚRPMO.

K dlouhodobým systematickým úkolům památkové péče patří uměleckohistorické hodnocení sochařské výzdoby nejstarších částí Olšanských hřbitovů a hřbitova Malostranského. Tyto dva úkoly jsou náročné zejména proto, že nelze použít starších soupisových podkladů, neboť chátrání během posledních let postupovalo velmi rychle a také násilnými devastacemi se změnil kdysi podhycený stav.

Mimořádná pozornost byla též věnována zpracování podkladů pro zhodnocení jed-

Kučerův palác na Pohorelci po obnově (snímek Z. M. Zenger)

notlivých architektur z 19. a 20. stol. na Novém Městě a zčásti i v ostatních obvodech. S těmito úkoly souviselo uměleckohistorické a památkové hodnocení objektů, u nichž se podle zákona požadovalo upuštění od ochrany.

Druhým hlavním úkolem na úseku památkové péče v r. 1969 bylo řešení problémů a důsledků, které vyplynuly z výše uvedených dílčích úkolů a které můžeme shrnout pod pojem koncepce a metodika památkové péče. Na tomto náročném úkolu zahájila práce skupina odborníků Pražského střediska pod vedením Josefa Mayera. Do oblasti koncepční patřily i závěrečné práce na tzv. generelu regenerace historického jádra a péče o kulturní památky. Materiál vychází z analytického rozboru otázek památkové péče, upozorňuje na hlavní problémy a navrhuje jejich řešení. Klíčovými zůstávají dislokační otázky spojené s vyklizováním památkových objektů pro regeneraci. Je nezbytné vytvořit dislokační rezervy bytových i nebytových prostor, protože jinak nelze realizovat jakýkoliv plán velkorysejší památkové regenerace. Proto nyní v dohodě s Výstavbou účelových staveb se vytvářejí předpoklady k budování lehkých víceúčelových skladů.

Dalším problémem je požadavek vysoké specializace stavební výroby, aby mohla zvládnout potíže v materiálově technickém zásobování, kádrových otázkách a při aplikaci ekonomických pravidel a ukazatelů, jakož i zajistit potřebnou objemovou kapacitu.

Jedním z nejsložitějších úkolů vyplývajících z požadavků generelu je návrh na vyřešení složitých majetkoprávních vztahů u památkových objektů. Sestavením návrhu byla v našem středisku pověřena další skupina odborníků, kterou vede Jan Jirásek.

Na zmíněný generel navazuje zpracování podkladů pro výhledový desetiletý plán údržby, využití a regenerace kulturních památek. Tento materiál je vlastně podkladem skutečného plánu pro ministerstvo kultury a představuje ve smyslu pokynů Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody sestavení opodstatněných požadavků na údržbu, regeneraci a záchranu památkových objektů. Na úkolu se podílejí všechna krajská střediska a jeho metodického rozpracování se významně zúčastnili i pracovníci Pražského střediska, kteří byli členy zvláštní pracovní skupiny ustavené u Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody.

Do třetí skupiny hlavních úkolů na úseku památkové péče patří shromažďování a pořádání dokumentačních materiálů. Sem patří i vedení státních seznamů kulturních památek a jejich příloh. Pořízení příloh státního seznamu nemovitých kulturních památek si vyžádá ještě velmi mnoho času. Protože dosavadní stav těchto prací plně nevyhovuje, soustřeďovala se činnost dokumentačního oddělení památkového odboru na dokončování soupisu movitých kulturních památek. Byl dokončen soupis památek v terénu. O stavu soupisu movitých kulturních památek byla vypracována podrobná zpráva pro školskou a kulturní komisi NVP s návrhy na další postup prací.

Lze říci, že bylo shromážděno na 10 000 soupisových položek, z nichž ovšem nemalá část v sobě zahrnuje více předmětů, jako jsou např. soubory obrazů nebo soch, textilií, nábytkového zařízení nebo kovových doplňků. V různých ústavech a úřadech bylo zapsáno a tak podchyceno veliké množství umělecky i historicky hodnotných obrazů, plastik a rozmanitých předmětů užitého umění. Za pravou pokladnici uměleckých děl je třeba označit pražské kostely, v nichž bylo zjištěno pozoruhodné množství předmětů

vynikající úrovně. I když v celé řadě případů byly památky už známy z odborné literatury, dochází k evidování movitých kulturních památek v této šíři a úplnosti poprvé. Při soupisu byly však i nově objeveny dosud nepovšimnuté vzácné kusy umělecké práce; připomenu alespoň zjištění některých gotických plastik, desítky prvořadých děl domácího uměleckého řemesla, jako jsou různé ukázky klenotnické, kovářské či zámečnické dovednosti, ale také velmi cenné práce zahraničního původu, jako jsou např. emailové limóžské destičky s obrazy apoštolů ze 16. stol. v jednom z pražských kostelů nebo vynikající brokáty z 18. stol. v některých soupravách bohoslužebných rouch. Soupis movitých kulturních památek nebude ani po dokončení pouhým neměním se inventářem, ale bude dále sledován a doplňován jak v jednotlivých údajích, tak i evidencí dalších předmětů. Stane se tak nepochybně na dlouhou dobu významným východiskem zhodnocování našeho kulturního bohatství po stránce vědecké i propagační.

Zvláštním druhem dokumentačního materiálu jsou tzv. pasporthy dodávané SÚRPMO. V r. 1969 přibýlo dalších šest bloků domů zpracovaných pasportizací. Fotografická dokumentace, představovaná zejména souborem negativů, dosáhla v tomto roce přes 18 700 položek. Význam dokumentačních souborů Pražského střediska dokládá zájem odborníků i laiků, kteří naše dokumentační materiály studují a zpracovávají pro své odborné a vědecké účely.

V r. 1969 se ukázalo již jasně, jak potřebným krokem bylo zřízení speciálního odboru stavebně archeologického pro úkoly spojené s hájením zájmů státní památkové péče při stavbách tzv. podzemního urbanismu. K nim patří v současné době především výstavba metra.

Úkoly státní památkové péče se při výstavbě velkých dopravních objektů liší od běžné činnosti při objektech pod povrchem. Při akci výstavby podzemního objektu jsou zájmy státní památkové péče soustředěny nejen na archeologické památky skryté našim zrakům pod zemí (ať známé či dosud nepoznané), ale i na památky architektury a výtvarně cenné stavby města, jakož i na celé urbanistické prostředí města a konfiguraci terénu. To vše tvoří v Praze známou dialektickou jednotu, pro kterou je Praha obdivována i příslušníky států, jejichž památkové bohatství je kvalitativně často daleko hodnotnější než naše, posuzujeme-li jednotlivé objekty.

Proto je nutno přistupovat k hájení zájmů státní památkové péče při podzemních dopravních stavbách s co největšími znalostmi předmětu po všech stránkách. Jednou z metod jsou předběžné výzkumy v území, které má být nějak dotčeno výstavbou. Získá se tím nejen mnoho dokladů o životě našich předků a mnoho předmětů pro historické bádání, ale všechny tyto vědomosti poslouží takovému zasvěcenému posouzení projektu podzemní dopravní stavby, že je tím oslabeno procento pravděpodobnosti, že při výstavbě bude zničena nějaká památka nebo postup stavby bude přibrzděn další nutnou dokumentací a výzkumem nečekaně objevené památky. Znalost památkového bohatství umožní tak našim pracovníkům úspěšně spolupracovat s projektanty podzemní stavby, kteří pak mohou volit takovou trasu nebo v detailech takové postupy, které nejen že neohrozí známé památky, ale výstavba pomůže objevit dosud nepoznané bohatství a zhodnotit dosavadní historické objekty v dosahu stavby.

V r. 1969 intenzivně pokračovaly projektové práce zvláště na trase A metra, vedoucí pod Starým Městem. Proponovaná stanice v Kaprové ulici musí být ražena tunelářsky

a jen východy budou těženy z povrchu. Při tomto způsobu získá památková péče poznatky o kostele sv. Valentina zbořeném bez jakékoliv dokumentace v minulém století. Budou zhodnoceny románské zbytky kamenné výstavby dvorů z 12. stol. pod čp. 16/I pod novou ústřední budovou NVP. Všechny tyto památky budou součástí komunikace a stanice s uličním prostorem. Při hloubení stanice Myslbek z povrchu budou provedeny předběžné výzkumy staroměstského opevnění; chceme zjistit jeho stáří a podobu. Naši archeologové provedli i zkušební sondy tohoto opevnění v Revoluční třídě.

Složitým problémem pro pracovníky památkové péče byla technika práce při ražení tunelu pod hodnotnými stavbami. V pražském, geologicky různorodém terénu to není maličkost. Obavy z technologie stavby, z použití ještě u nás nevyzkoušených strojů se částečně rozplynuly po výstavbě pankráckého tunelu, který podchází dosti měle pod zvonici kostela sv. Pankráce. Tato stavba byla podechyena na roštovou a pilřovou konstrukci, kterou prošel tunel téměř s milimetrovou přesností. Zvonice nevykázala nejmenší trhliny. Tunel byl ovšem ražen bez použití střelby. A tato otázka zůstává stále otevřena pro tunel pod Starým Městem, protože se bude razit ve skále. Naši archeologové usilovali o to, aby se razil frézováním horniny, nikoli střelbou, která by mohla způsobit snad i tektonické poruchy základové půdy pod staroměstskými objekty. To však je již úkolem našich inženýrů, kteří jsou skutečně na světové úrovni. Jiné je to s naší stavební výrobou, která značně pokulhává zejména v organizaci výstavby, jak to můžeme sledovat prakticky na každém staveništi. Pokulhává nejen za světovými parametry, ale i za primitivními požadavky udržování životního prostředí města.

Dalším vážným problémem, který se dotýká zájmů památkové péče i ochrany přírody, se stalo řešení výstavby tzv. Severojižní magistrály. Původně to měla být jen průtahová městská třída, která ostatně sleduje starý historický tah mimo městské hradby ke brodu přes řeku na místě dnešního Hlávkova mostu. Postupem času se však třída měnila v automobilovou silnici velké kapacity, a dnes je do ní zavedena dálniční doprava z automobilové magistrály Praha — Brno. Je odvážné, aby taková doprava byla vedena středem historického města u Národního muzea, i když podle mínění některých dopravních odborníků pouze dočasně. Proto jsme usilovali o to, aby útvar hlavního architekta konečně řádně projednal celou silniční síť v Praze a neřešil otázky jen v dílčích úsecích bez jasné koncepce, která by byla řádně projednána a schválena.

Výstavba Prahy, její přestavba, jakož i všestranná modernizace jejího vybavení vyžadují pronikavých zásahů do terénu. V něm jsou ukryty dosud nepoznané, i když předpokládané bohaté dokumenty předhistorického a historického vývoje osídlení pražské kotliny a života lidí na tradiční křižovátce evropských dálkových cest, spojujících centra někdejší kultury Středomoří, Baltu, kavkazské oblasti a západní Evropy. Z toho vyplývá pro město a příslušné odborné instituce povinnost maximálně zajistit výzkum, dokumentaci a případnou ochranu archeologických nálezů, aby bylo zajištěno prohloubené a vědecké poznávání zejména dokladů nejstarších dějin odvěkého centra českého státu, které jinak stavebními zásahy a přesuny zemin budou navždy zničeny.

Proto se dohodly Archeologický ústav ČSAV a Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody ustavit Archeologickou komisi, která bude koordinovat a řídit dislokaci archeologického výzkumu Prahy. Komise zejména koordinuje a řídí program

Jedna z pražských věží (snímek H. Šantl)

a dislokaci archeologického výzkumu Velké Prahy a připravuje podmínky pro záchran-
ný, předběžný a systematický výzkum. Dále sleduje vedení jednotlivých výsledků.
K tomu účelu zajišťuje koreferenty a potřebná oponentská řízení. Sleduje také plnění
povinností, vyplývajících z památkového zákona o povinném hlášení archeologických
nálezů, a prosazuje uplatňování právního postihu příslušnými místy. Dále sleduje pře-
hled plánovaných stavebních akcí a jiných zásahů do terénu a koordinuje dohled nad
všemi terénními pracemi. K jejímu poslání patří i ekonomické zajištění výzkumů,
případně prosazování jeho finančního zajištění u investorů. Konečně pak bude podle
potřeby zasahovat při zajišťování ochrany archeologických památek jednáním na vyšší
úrovni.

Komise je složena z pracovníků institucí, na nichž spočívá těžiště úkolů při zajišťová-
ní archeologických výzkumů Prahy, tj. Archeologického ústavu ČSAV, Pražského stře-
diska státní památkové péče a ochrany přírody a Muzea hlavního města Prahy, a dalších
odborníků pracujících na sídelním vývoji Prahy.

Předsedou komise byl zvolen akademik Jan Filip, ředitel Archeologického ústavu
ČSAV, místopředsedy ředitel Pražského střediska státní památkové péče a ochrany
přírody Zdislav Buřival a vědecký pracovník Archeologického ústavu ČSAV PhDr.
Ivan Borkovský, DrSc. Tajemníkem komise je vedoucí oddělení stavebně archeologic-
kého výzkumu Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody prom.
hist. Hubert Ječný. Členy komise jsou: dr. Klement Benda, organizační tajemník
Ústavu dějin umění ČSAV, PhDr. Jiří Čarek, ředitel Archivu hlavního města Prahy,
prom. hist. Norbert Mašek, vedoucí archeologické pobočky Muzea hlavního města Pra-
hy, PhDr. Anežka Merhautová, DrSc., vedoucí vědecká pracovnice Ústavu dějin umění
ČSAV, prom. hist. Vladimír Piša, vedoucí stavebně archeologického odboru Pražského
střediska státní památkové péče a ochrany přírody, prom. hist. Miroslav Richter,
CSc., vědecký pracovník Archeologického ústavu ČSAV, a PhDr. Rudolf Turek, DrSc.,
vědecký pracovník Národního muzea.

Ustavení Archeologické komise pro Velkou Prahu je významným kulturním počinem,
který znamená mimořádný přínos ve vztazích zainteresovaných organizací a pro pozná-
ní dávné kultury a dějin města.

Odbor stavebně archeologický plnil v r. 1969 ještě další úkoly. Především pokračovaly
výzkumné práce v kostele sv. Markéty v Břevnově, byl tu upraven přístup do předro-
mánské krypty, takže dosud zbývá dokončit výzkum její podlahy a vyjasnit vztah
staršího, v roce 1968 objeveného kostela k první stavební etapě předrománské krypty.

Při průzkumu kostela sv. Pankráce, jeho zvonice a nejbližšího okolí, který byl zahájen
v r. 1968 a byl plánován jako předstihový výzkum v místech, jimiž povede tunel
pražské podzemní dráhy, byly učiněny další objevy. Poznatky z výzkumu tedy přispěly
k předběžnému zajištění této významné památky. Ze sporých historických zpráv bylo
sice známo, že v těchto místech existovala již ve 12. stol. církevní stavba uprostřed
středověké vsi Krušina, avšak teprve výzkum objevil, že to byla románská rotunda
s jednou apsidou, jejíž základy se odkryly pod podlahou dnešního kostela. Po zániku
rotundy tu byl vystavěn gotický kostel, zbořen byl r. 1648 a později nahrazen nynější
barokní stavbou, využívající starých gotických základů. Při severní straně kostela
jsou fragmenty základů jakési přilehlé stavby, náležející patrně ke gotické fázi výstavby

Kamenné vázy u Trojského zámku (snímek J. Janatková)

kostela; není vyloučeno, že šlo o věž. Kromě toho byla prozkoumána řada gotických a patrně i románských hrobů z pohřebiště, které tuto církevní stavbu po staletí obklopovalo. Datování celého objektu, zejména jeho románské fáze, bude upřesněno teprve po komplexním zpracování výzkumu, který dosud pokračuje.

Kolem Pinkasovy synagogy čp. 23/V na jihozápadním okraji starého židovského hřbitova pokračovaly během roku 1969 práce na stavbě vzdušného kanálu, které provádí Státní židovské muzeum. V této etapě nebyly odkryty již tak závažné objekty jako v r. 1968 na severní a východní straně. Výkop pokračoval na jižní straně a probíhal pod ženskou lodí synagogy, jež byla vybudována při přestavbě v 17. stol. Pod podlahou ženské lodi, která je výš než podlaha hlavní lodi synagogy, byly zjištěny pilíře, spojované vynášečímí klenebními pasy, zapuštěné do písčité terasy vltavské a vytvářející řadu jakýchsi arkád. Výplň celého prostoru tvořilo souvrství hlinitopísčitých náplavů, na nichž spočívala zřetelná popelovitá vrstva s četnými uhlíky, v níž bylo nalezeno větší množství keramických zlomků převážně ze 13. stol. V západní části odkrytého prostoru byla vyčištěna kamenná roubená studna.

V Petřské ulici na Novém Městě, severně od kostela sv. Petra na Poříčí (býv. čp. 1173/II, 1174/II, 1175/II, 1176/II), byl zahájen archeologický výzkum na jaře 1969. Jde o místo osady německých kupců, uváděné již ve 12. stol. Výzkum odkryl ve spodních vrstvách nejen raně feudální osídlení, patrně spíš výrobního charakteru, ale i starší osídlení předhistorické. Je to první větší plošný výzkum v centru města na místě obytných bloků a dokládá bohatými nálezy, jak široký úsek historie dokumentují pražské terény. Bylo nalezeno množství keramiky, drobné kovové předměty, hrací kameny, drobná keramická plastika, mince aj. Mladší materiál byl zachycen pouze ve studnách a jamách smetištního charakteru. Z pravěkého období byla nalezena knovízská keramika, zčásti pravděpodobně v druhotném uložení. Archeologický výzkum, který vede archeolog Ladislav Špaček, finančně zajišťuje s neobyčejným prozumením Ústřední celní správa jako budoucí investor stavby. V r. 1970 se v plošném odkryvu zde pokračovalo.

Rozsah archeologických prací v terénu způsobil značný přírůstek archeologického materiálu. Bylo získáno přes 30 000 kusů různých předmětů, vesměs keramických zlomků. Kolektiv konzervačního oddělení materiál zpracovává a připravuje pro vědecké dokumentační i propagační účely. Významné a zajímavé předměty se připravují pro stálou expozici archeologických nálezů při výstavbě metra, kterou Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody otevřelo v první polovině r. 1970 v románském domě pánů z Kunštátu a Poděbrad v čp. 222/I v Řetězové ulici.

*

Soudobý růst a přestavba hlavního města vyvolávají také na úseku státní ochrany přírody některé velmi vážné problémy. Souvisí to jednak s ochranou chráněných částí přírody, jednak s ochranou historických parků, zahrad a městské zeleně vůbec. U chráněných území v Praze je bezpodmínečně nutno zachovat původnost a přirozenost povrchu, aby se uchovala reliktní společenstva rostlin a živočichů z minulého geologického období, převážně stepního. Jakékoli rozrušení výkopem apod. způsobuje zánik těch-

to nenahraditelných přírodních památek. Tuto skutečnost dosti těžko chápou projektanti inženýrských sítí (plynovodů, elektrovodů, kanalizace, vodovodů atd.) a často jen velmi těžko je naši ochranáři usměrňují tak, aby se chráněným územím buď vyhnuli, nebo je podcházeli tunelem apod. Jsou zde i některé problémy při řešení nových komunikací, ale ty se celkem dařilo uspokojivě zvládnout.

U historických parků a zeleně ve městě vůbec je situace mnohem horší. Je tu několik faktorů, které práci velmi ztěžují:

Předně je to nedostatečná rozhodnost a nevyjasněnost celkové koncepce města, resp. všelijaké přístipkaření místo zásadního postoje při vydávání územních rozhodnutí. Často pod různými tlaky je vydáno kladné územní rozhodnutí s podmínkou, že se kladně vyjádříme my. Tím je celý tlak prostě přenášen na Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, ačkoliv to ve věcech plánování a veřejné zeleně je jen odborným orgánem a rozhodovat s konečnou platností mají příslušné útvary hlavního architekta města.

Za druhé je to nedostatečné respektování celkem dobrého — z hlediska zeleně — směřného územního plánu Prahy, schváleného vládou. V poslední době velice často přibývá snah a návrhů na dílčí změny tohoto plánu vesměs na úkor ploch určených pro zeleň a v plánu označených jako nezastavitelné. Soudíme, že, i když tyto změny často vyžadují i vrcholné státní orgány, je třeba jim situaci řádně vysvětlit. Zpravidla se najde jiné vyhovující řešení. Jinak bychom se v krátké době dostali do situace, že ani v okrajových částech města nebude dostatek zeleně a hrozí tam stejná tísněnost jako v historickém centru. Zkušenosti ukázaly, že se většinou velice respektují různá stavební provizoria, bezcenné havarijní budovy atd., místo aby se tyto nevyhovující objekty odstranily a nové stavby umístily na jejich místo.

Za třetí je to již zmíněné nedobré řešení celé dopravní sítě přímo ve městě. Jednak jsou trasy až příliš často vedeny právě přes parky, a to i historické, jednak nesmyslným stanovením vysoké průjezdní rychlosti přes město se neúměrně zvyšují nároky na co nejprímější linii trasy, což se pak projevuje naprostou bezohledností k dosavadní zeleni. Příkladem toho je velký zásah do Vrchlického sadů a v nejnovější době při řešení Severojižní magistrály do Švermových sadů. Navíc stavební podniky se snaží umisťovat do sadů i zařízení stavenišť, což často způsobuje další ničení zeleně.

Stále existuje zcela nesprávná představa, že sady a parky jsou volná nezastavěná místa, se kterými lze nakládat jako se zelenou loukou. Ostatně je známo, že i za tu se dnes musí dát zemědělcům velká náhrada. Věříme, že nejen povinnost nahradit zničenou zeleň, ale i příslušně vysoký nájem z plochy sadů by tento nešvar investorů i projektantů trochu přibrzdil. Proto také jednání o nájemném podporujeme. Podíváme-li se na zařízení stavenišť ve Švermových sadech, je jasné, že při dodržování pořádku a pracovní kázně by danému účelu stačila jen jedna třetina zabrané plochy.

Za čtvrté je neomluvitelným zlořádem neodpovědné nakládání s krajinou jako celkem. Praha má krajinářsky výjimečné umístění; jeho hodnotu však chápe a respektuje jen velmi málo projektantů. Jinak by nemohlo docházet k nelogickému umísťování různých stavebních dominant tak, že funkci přirozené krajinné krásy zcela potlačují, místo aby přirozené krajinné prvky vhodnými stavbami (nikoli z krajiny trčícími holými věžáky) zdůraznili. Je opravdu kuriózní, že naši předkové ve středověku to uměli.

Vždyť ani jeden hrad krajinu neznásilňuje. Ukázal jsem již v úvodu, jak dochází k tomu, že tzv. nové dominanty zcela potlačují pohledy na dominanty starší, většinou mnohem krásnější. Příkladem je prosazování již zmíněného nového holešovického komína, který by zničil dominantu Hradu i Petřína, vzdor tomu, že existuje jiné technické řešení při použití dosavadní praxe stavění komínů. Pochybná realizace nového komína by sice znamenala zmírnění dnes silně zamořeného malého území, ale zato by se navíc zamořilo ohromné území včetně Severního Města a Tróje.

Pátým faktorem je nedostatečně zajišťovaná opravdu odborná údržba dosavadních parků a sadů. Zde nepomohou velkorysé projekty na rekonstrukci zpustlých parků (projektantů je zřejmě dostatek), ale je nutné zajistit především trvalou, pravidelnou a vysoce odbornou údržbu. Pak budou rekonstrukce zcela zbytečné, a budou-li parky pravidelně obhospodařovány, budou si jich občané také více vážit a určitě se zmenší jejich poškozování. Ovšem i tak je nutno zařídit *stálý* dozor, pomocí závodní stráže či VB. Dosavadní dozor, který vykonávají staří lidé, většinou penzisté, je spíše symbolický než faktický. Namítá-li někdo, že to bude drahé, nechť si dobře spočítá, co stojí stále se opakující škody! A také skutečnost, že solidní strom roste padesát až sto let, stojí za vážné zamyšlení. Výrobce kyslíku v ovzduší na zemi je *pouze* zeleň a z toho vyplývá i její mimořádná důležitost pro znečištěné ovzduší měst. Největší význam mají právě stromy. To si zřejmě velmi dobře uvědomují např. v severských státech, kde při stavbách všeho druhu maximálně šetří každý strom, ač právě oni mají lesů nadbytek. U nás se ničí často jen z lajdáctví a pohodlnosti, kdekdo se vymlouvá na plánování a tzv. ekonomické stimuly, které nutí stavební podniky k bezohlednosti. Je třeba vytvořit takové právní a ekonomické normy, které by podniky a organizace naopak nutily k maximální ochraně zeleně a krajiny při projektování a provádění staveb.

Těmito problémy a úkoly, které se dotýkají životních zájmů každého obyvatele našeho hlavního města, žil a za jejich řešení bojoval v r. 1969 malý kolektiv našich ochránců přírody pod vedením promováného biologa Jaromíra Střejčka. Zájmy státní ochrany přírody a ochrany zeleně byly zajišťovány především účastí našich odborníků na jednáních různých komisí; jejich počet se proti r. 1968 více než zdvojnásobil a dosáhl úctyhodného počtu 501 akcí. Ve většině případů se podařilo uhájit naše stanoviska. Sporné a neuzavřené zůstaly již zmíněné Švermovy sady, úpravy na Císařském ostrově, odvodnění Jihozápadního města přes Prokopské údolí, změna směrného územního plánu v Praze 4 a výstavba komína v Holešovicích. Při výstavbě metra byla až na malé výjimky ochrana zeleně respektována.

Odborní pracovníci se dále aktivně podíleli na zpracování celostátní koncepce státní ochrany přírody pro ministerstvo kultury ČSR, zpracovali podrobné podklady pro Zásady státní ochrany přírody v Praze, které mají být předloženy jednání školské a kulturní komise a rady Národního výboru hlav. města Prahy.

Mimořádná angažovanost Pražského střediska při řešení koncepčních otázek, zásad organizace památkové péče a ochrany přírody, při speciálních legislativních úpravách dotýkajících se zájmů obou oborů, jakož i potřeba legislativně zajistit a dokončit vyhlášení památkové rezervace, zavedení rezervačního režimu a souboru opatření k regeneraci historického jádra kladly mimořádné úkoly na organizačně právní úsek vedený Vladimírem Branišem. Úsek se vyjadřoval k návrhu nového bytového záko-

Zimní Praha (snímek V. Dousek)

na, vypracoval podrobné připomínky k zákonům o územním plánování a stavebním řádu atd. Dále zpracovával návrhy trestněprávních postihů podle požadavků odborných oddělení památkové péče jakož i postihy podle zákona o státní ochraně přírody.

V této souvislosti je třeba upozornit na krádeže v pražských kostelích a jiných památkových objektech i svévolné a vandalské ničení pražské zeleně. Apelujeme na veřejnost, aby si všímala podezřelých osob, které se obvykle nenápadně snaží demontovat nebo odnést umělecká díla, ať již jsou to obrazy, sošky, mříže, klepadla, kování, anebo kradou a ničí společnou krásu v našich sadech a parcích. Kde nepomáhá dobré slovo a napomenutí, je nutné, aby občané upozorňovali na takové jednání bezpečnostní orgány.

Vzdělávat a vychovávat veřejnost k ochraně památek a k ušlechtilému vztahu k přírodě je posledním, nikoliv však bezvýznamným okruhem činnosti Pražského střediska. Sledovali jsme touto činností další popularizaci zásad památkové péče mezi obyvatelem a zvláště mezi mládeží. Osvětovými akcemi jsme usilovali o to, aby mezi občany byl systematicky pěstován správný vztah ke kulturnímu dědictví a k památkám minulosti. Byly organizovány pravidelné přednáškové cykly Lidové university v Městské knihovně. Ve spolupráci s pražským učitelským sborem byl uspořádán dnes již tradiční IV. ročník soutěže dětí a mládeže pod názvem „Poznej a chraň památky Prahy“, které se opět zúčastnilo několik tisíc pražských dětí.

V r. 1969 byl vydán čtvrtý svazek sborníku Staletá Praha, do něhož přispěli pracovníci střediska a významní odborníci dalších vědeckých institucí. V edici Dokumenta Pragensia byly vydány první dva svazečky: první obsahuje památkový zákon a další předpisy, a ve druhém vyšel doplněný státní seznam nemovitých kulturních památek na území Prahy. Užitečnost těchto svazků prokázalo i to, že první byl rychle rozebrán a o druhý byl velký zájem zejména u pražských obvodních národních výborů a obvodních podniků bytového hospodářství.

V plném proudu byly i přípravy závažné akce v oblasti cestovního ruchu, spojené se 400. výročím narození slavného matematika na dvoře císaře Rudolfa II. a vynikajícího hvězdáře Jana Keplera a 370. výročím úmrtí dalšího velicíka rudolfské doby dánského astronoma Tychona Brahe. V této souvislosti bylo připraveno odhalení pamětní desky a instalace upomínkové vitriny v domě čp. 188/I v Karlově ulici. Péči Štefanikovy hvězdárny a dalších institucí byla v Praze uspořádána v Královském letohrádku velká výstava k těmto výročí. Galerie hlavního města Prahy vypsala soutěž na postavení pomníku oběma osobnostem světové vědy a kultury.

Mimořádný ohlas ve veřejnosti získalo osazování informačních bronzových desek na významných památkových budovách v Praze. Naše středisko zajišťuje tuto akci již několik let za účasti pražských výtvarníků. Dosud bylo zhotoveno 25 těchto desek. V akci se bude podle hospodářských možností dále pokračovat.

Necitlivý a neodborný přístup některých pracovníků stavebních podniků k obnově a rekonstrukcím památkových objektů dal popud k uspořádání zvláštního školení mistrů a stavbyvedoucích Pražského stavebního podniku. Kurs proběhl na podzim r. 1969 ve třech cyklech, na nichž přednášeli umělečtí historikové, památkoví architekti a právník našeho střediska. Podobné školení jsme uspořádali pro zaměstnance obvodních podniků bytového hospodářství v Praze 1 a 2.

Mimořádný úspěch v zahraničí zaznamenala naše výstava Živá krása staré Prahy ve světě přezvaná Zlatá Praha stověžatá. Byla uspořádána v Antverpách, Lucembursku, Zwolli (Holandsko), Regensburgu a Kolíně nad Rýnem (NSR), Moskvě a Vladimiru (SSSR). Její velký ohlas byl dokumentován zejména tím, že v Moskvě byl uvítán její již miliónový návštěvník.

Úspěšná a iniciativní činnost Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody, jehož autorita v oblasti ochrany kulturních památek a přírody stále roste a se rozvíjí, byla umožněna díky pochopení vedoucích orgánů hlavního města, zvláště Kulturní správy NVP, která pro tuto činnost vytvářela kádrové i ekonomické předpoklady. Mimořádné uznání si zasluhuje široký aktiv dobrovolných pracovníků, členů památkové rady a restaurátorské komise, dále konzervátoři a zpravodajové pražských obvodů. Bez této nevšední a kvalifikované pomoci nebyl by rozvoj památkové péče a ochrany přírody na území hlavního města Prahy myslitelný. Boj o starou Prahu pokračuje. Proto všem těm známým i neznámým pracovníkům, lidem dobré vůle a pražským patriotům patří náš upřímný dík za jejich velkou pomoc a podporu.